

Верховний
Суд

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Програма підготовки та підвищення рівня кваліфікації за стандартизованою програмою секретарів судового засідання місцевих та апеляційних господарських судів

14 березня 2024 року

Етика поведінки судді та працівника апарату суду: національні та міжнародні стандарти

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Пов'язані поняття:

1. Незалежність суду
2. Неупередженість правосуддя
3. Доброчесність
4. Авторитет (повага, ставлення, репутація, імідж) правосуддя
5. Етичність (мораль, моральність)
6. Суспільні інтереси
7. Зловживання процесуальними правами
8. Дисциплінарне провадження
9. Суддівський розсуд (баланс, пропорційність, мотивованість)
10. Принцип законності
11. Юридична деонтологія
12. Прозорість та відносини із ЗМІ
13. Етика прокурора та адвокатська етика
14. Довіра до суду

Запитання для дискусії

1. Які критерії віднесення поведінки до етичної?
2. Чи є відмінність у етичній поведінки судді та поведінці представника іншої юридичної професії?
3. Як співвідноситься поняття «етичність» та доброчесність?
4. Які синоніми до слова «етичність» (справедливість, чесність, порядність, принциповість, об'єктивність, безсторонність, врівноваженість, витримка, розсудливість, критичність)?
5. Як співвідноситься поняття «етичність» та освіченість, професіоналізм, компетентність, мудрість?

Фактори, що найбільше впливають на підвищення довіри до суду

1. Доступ до суду
2. Єдність практики
3. Розумні строки вирішення спору
4. Виконуваність (обов'язковість) судового рішення
5. Гласність (відкритість) судового процесу
6. Застосування судами принципу верховенства права
- 7. Етика поведінки судді (авторитет правосуддя)**

Вооглайд Юло. Мислити як громадянин. Посібник для тих, хто хоче мислити самостійно / Таллін: Kirjastus OU, (2020). 448 с. – С. 46.

Успіху в суспільних і культурних регуляціях, керуванні, управлінні, адмініструванні, у спрямованій і цілеспрямованій діяльності загалом можна досягнути:

- ціною людей, природи і культури або
- завдяки людям, природі та культурі, а також **системі етичних ПОНЯТЬ.**

Галузь філософії, у центрі якого – мораль, називають **етикою.**

Ганс Петтер Гравер. Герої в суддівській мантії: добросовісне (чесне) суддівство в умовах аморальних законів / Київ: "Компанія ВАІТЕ" - 326 с.

Етична практика - це не етичні правила.

Чи можуть правила належної практики чи етичні правила суддівської поведінки створити хороших суддів? Я думаю, що ні.

Чеснота вимагає дотримання правил суспільства, але дотримання правил саме по собі не є чеснотою. Ми вимагаємо від судді більшого, ніж дотримання етичних правил або правил належної суддівської поведінки, незалежно від того, впливають вони із законодавства чи прийняті судовими радами або іншими органами.

Етичні принципи в першу чергу зосереджені на таких питаннях як незалежність, неупередженість і поведінка в суді, наприклад, відносини з адвокатами та сторонами, ефективність, відносини із засобами масової інформації та стосунки судді за межами суду - такі як не сумісна з посадою судді діяльність та відносини з колегами і співробітниками в суді за межами суду.

Ганс Петтер Гравер. Герої в суддівській мантії: добросовісне (чесне) суддівство в умовах аморальних законів / Київ: "Компанія ВАІТЕ" - 326 с.

Більшість справ у норвезькій дисциплінарній системі щодо суддів стосуються затягування провадження (44 відсотки) та поведінки суддів (49 відсотків).

Типовими підставами для винесення догани судді за неналежну поведінку є:

1. Прояв упередження або схильності щодо однієї зі сторін у справі.
2. Невиправдана агресивна або поблажлива поведінка щодо людей у залі суду.
3. Надання недоречних коментарів під час судового розгляду, у письмовому рішенні або в ЗМІ.
4. Тиск на сторони з метою досягти мирової угоди.
5. Недостатньо чуйне поводження з дитиною, яка бере участь у судовому процесі.
6. Неналежні дії під час дисциплінарного провадження.

Юридична деонтологія

Деонтологія (від грец. δέον – належне) – вчення про проблеми моралі і моральності, розділ етики. Термін введений філософом утилітаристом Бентамом для позначення теорії моральності як науки про мораль.

Юридична деонтологія – це філософсько-правова наука про пізнання юристом сутності внутрішнього імперативу службового обов'язку, який створює передумови для формування особистісних норм його професійної поведінки і мотиви їхнього вибору. Мета такого вибору полягає у формуванні внутрішнього переконання, встановлення об'єктивної істини та прийняття справедливого правового рішення.

Сучасні дослідники юридичної деонтології часто ідентифікують цю науку з іншими, зокрема з правовою етикою (юридичною етикою) та професійною культурою юриста (юридичною культурою).

Under fire, US Supreme Court unveils ethics code for justices (14.10.2023)

<https://www.reuters.com/legal/us-supreme-court-announces-formal-ethics-code-justices-2023-11-13>

Верховний Суд США прийняв перший офіційний кодекс поведінки, що регулює етичну поведінку дев'яти суддів, підкорившись місяцям зовнішнього тиску через викриття нерозкритих розкішних подорожей і дружніх стосунків із багатими благодійниками.

Дев'ятисторінковий кодекс містить розділи, які кодифікують, що судді не повинні дозволяти зовнішнім зв'язкам впливати на їх офіційну поведінку чи судження, викладаючи обмеження на їхню участь у зборі коштів і повторюючи обмеження на прийняття подарунків. У ньому також зазначено, що судді не повинні «в будь-якій значній мірі» використовувати судові ресурси або персонал для неофіційної діяльності.

У коментарі, опублікованому разом із кодексом, у якому розробляються деякі з його положень, говориться, що судді, які оцінюють участь у виступі, повинні «розглянути, чи не створить це враження некоректності в розумінні розсудливих представників громадськості».

<https://www.nytimes.com/2023/04/25/us/politics/justice-roberts-supreme-court-ethics.html>

<https://www.deadlawyers.org/verhovnyj-sud-ssha-yak-etychnyj-vzirecz>

<https://sud.ua/uk/news/publication/271147-khillari-klinton-trebuje-eticheskogo-kodeksa-dlya-verhovnogo-suda-ssha-a-obschestvennye-aktivisty-predlagayut-sokratit-byudzhet-suda-i-ukazyvayut-na-nizkoe-doverie>

CODE OF CONDUCT FOR JUSTICES OF THE SUPREME COURT OF THE UNITED STATES

https://www.supremecourt.gov/about/Code-of-Conduct-for-Justices_November_13_2023.pdf

1. Правосуддя має підтримувати цілісність і незалежність судової влади.
2. Правосуддя має уникати непорядності та некоректності у всіх видах діяльності.
3. Суддя повинен чесно виконувати службові обов'язки, неупереджено та старанно.
4. Правосуддя може брати участь у позасудовій діяльності відповідно до обов'язків судової служби.
5. Суддя повинен утримуватися від політичної діяльності.

Canon 1: A justice should uphold the integrity and independence of the judiciary.

Canon 2: A justice should avoid impropriety and the appearance of impropriety in all activities.

Canon 3: A justice should perform the duties of office fairly, impartially, and diligently.

Canon 4: A justice may engage in extrajudicial activities that are consistent with the obligations of the judicial office.

Canon 5: A justice should refrain from political activity.

Основні документи

1. Загальна (універсальна) хартія судді (схвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів у Тайбей (Тайвань))
2. Висновок № 3 (2002) КРЄС «Про принципи та правила, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та неупередженості»
3. Бангалорські принципи поведінки суддів (схвалені Резолюцією Економічної та соціальної ради ООН у 2006 році)
4. Модельний кодекс професійної поведінки (Канада; Model Code of Professional Conduct; the Federation of Law Societies of Canada)
5. Кодекс суддівської етики (затверджено на XI черговому з'їзді суддів України 22.02.2013)
6. Коментар до Кодексу суддівської етики (рішення Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1)

Конституція України

ст. 126

Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України;

Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Конституція України

п.п. 4 п. 16-1 Перехідні положення

Відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)", має бути оцінена в порядку, визначеному законом.

Виявлення за результатами такого оцінювання невідповідності судді займаній посаді за критеріями:

компетентності,

професійної етики або

доброчесності

чи відмова судді від такого оцінювання **є підставою для звільнення судді з посади.**

Закон України «Про Конституційний Суд України»

ст. 11.2

Суддя Конституційного Суду України у своїй діяльності та поза її межами дотримується встановлених Конституційним Судом стандартів **професійної етики** судді Конституційного Суду.

ст. 21.1

Підставами для звільнення судді Конституційного Суду з посади є, зокрема:

порушення ним вимог щодо несумісності, визначених у частинах третій та четвертій статті 11 цього Закону. Питання порушення Суддею вимог щодо несумісності розглядається на спеціальному пленарному засіданні Суду за наявності висновку постійної **комісії з питань регламенту та етики Суду**. У разі підтвердження наявності обставин, що свідчать про порушення Суддею вимог щодо несумісності, Суддю попереджають про необхідність усунення таких обставин упродовж строку, встановленого Судом. Якщо Суддя не усунув обставин, що свідчать про порушення вимог несумісності, упродовж строку, встановленого Судом, Суд ухвалює рішення про його звільнення;

вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Конституційного Суду або виявило його невідповідність займаній посаді. Питання про звільнення Судді з посади за такою підставою Суд розглядає на спеціальному пленарному засіданні за наявності висновку постійної **комісії з питань регламенту та етики Суду**.

Закон України «Про Вищу раду правосуддя»

ст. 1.1

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також **професійної етики** в діяльності суддів і прокурорів.

ст. 3.1

Вища рада правосуддя, зокрема, затверджує Єдині показники для оцінки добросовісності та **професійної етики судді** (кандидата на посаду судді) після консультацій з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Радою суддів України та Громадською радою добросовісності;

(Частина першу статті 3 доповнено пунктом 20-4 згідно із Законом № 3511-IX від 09.12.2023)

Закон України «Про Вищу раду правосуддя»

ст. 20.7

Члени Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та поза її межами повинні дотримуватися встановлених для судді етичних стандартів як складової **професійної етики** члена Вищої ради правосуддя.

ст. 24.1

Підставами для звільнення члена Вищої ради правосуддя з посади є, зокрема, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом члена Вищої ради правосуддя або виявило його невідповідність займаній посаді, допущення іншої поведінки, що підриває авторитет та суспільну довіру до правосуддя та судової влади, у тому числі недотримання **етичних стандартів судді** як складової професійної етики члена Вищої ради правосуддя.

Закон України «Про Вищу раду правосуддя»

ст. 29-2.1

На посаду дисциплінарного інспектора може бути призначений громадянин України, який досяг тридцяти років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'яти років, володіє державною мовою, є компетентним, добросовісним, відповідає встановленим для судді **етичним стандартам**.

ст. 29-2.6

Дисциплінарні інспектори у своїй діяльності та поза її межами повинні, зокрема, дотримуватися Присяги державного службовця, **правил етичної поведінки державних службовців та правил суддівської етики**.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

ст. 56.7

Суддя зобов'язаний, зокрема, дотримуватися правил **суддівської етики**, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів; виявляти повагу до учасників процесу.

ст. 57.1

Особа, призначена на посаду судді, складає присягу судді такого змісту: "Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися **етичних принципів і правил поведінки судді**, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя".

ст. 58.1

Питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

ст. 85.4

Суддівське досьє має містити, зокрема, інформацію щодо дотримання суддею правил **професійної етики**:

- а) відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї, а також близьких осіб задекларованим доходам, у тому числі копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до законодавства у сфері запобігання корупції;
- б) інші дані щодо відповідності судді вимогам законодавства у сфері запобігання корупції;
- в) дані щодо відповідності поведінки судді правилам **суддівської етики**.

ст. 87.1

Громадська рада доброчесності утворюється з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

ст. 94.9

Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України повинні у своїй діяльності та поза її межами дотримуватися **найвищих стандартів етичної поведінки**, у тому числі принципів та правил етики, які застосовуються до суддів.

ст. 96.1

Підставами для звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади є, зокрема, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним із статусом члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або виявило його невідповідність займаній посаді, допущення іншої поведінки, що підриває авторитет та суспільну довіру до правосуддя і судової влади, у тому числі недотримання **етичних стандартів судді як складової професійної етики** члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

ст. 106.1

Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження, за допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, **дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки**, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу.

ст. 109.9

Істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, може бути визнаний, зокрема, будь-який з таких фактів:

- суддя допустив поведінку, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, у тому числі в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших **етичних норм та стандартів поведінки**, які забезпечують суспільну довіру до суду;
- суддя допустив інше грубе порушення закону, що підриває **суспільну довіру до суду**.

Коментар до Кодексу суддівської етики (рішення Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1)

Забезпечення незалежної та **авторитетної** судової влади є суспільно нагальною необхідністю для досягнення справедливості у здійсненні правосуддя.

Авторитет правосуддя - це сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяльність з відправлення правосуддя, таких як справедливість провадження, незалежність правосуддя, безсторонність, публічність, моральність, та які мають вселяти повагу до суду у громадськості в демократичному суспільстві.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № 9901/230/19 (п.п. 76-79)

Критерій доброчесності є надзвичайно важливим з огляду на те, яку роль відіграє судова влада у становленні правової держави. Саме доброчесність є ключовою категорією у формуванні морально-етичного образу суддів, запорукою формування довіри народу до суддів та судової влади в цілому.

Доброчесність - це необхідна морально-етична складова діяльності судді, яка, серед іншого, визначає межу і спосіб його поведінки, що базується на принципах доброго ставлення до сторін у справах та чесності у способі власного життя, виконанні своїх обов'язків та здійсненні правосуддя.

Авторитет та довіра до судової влади формуються залежно від персонального складу судів, від осіб, які обіймають посади суддів та формують суддівський корпус. Саме тому важливо, щоб кандидат на посаду судді, як і суддя, не допускав будь-якої неналежної (недоброчесної, неетичної) поведінки як у професійній діяльності, так і в особистому житті, яка може поставити під сумнів відповідність кандидата критерію доброчесності, що негативно вплине на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням.

Легітимна мета вимірювання доброчесності полягає в здобутті доказів умисного порушення норм суддівської етики чи свідомого нехтування стандартами поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, а також допущення поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя.

Висновки “Правила етичної поведінки суддів, їх застосування та дотримання” (Перша експертна комісія Міжнародної Асоціації Суддів, 31.10.2004–04.11.2004)

1. Перш за все, відповідальність за гідну поведінку та дотримання правил етики лежить на самому судді, отже, його поведінка, як приватна так і публічна, ніколи не повинна суперечити принципам незалежності, неупередженості та цілісності суду.
2. В сучасному суспільстві писані принципи етики (включаючи принципи поведінки) є корисним засобом, яким керуються судді в своїй діяльності. Також вони є корисними для підтримки довіри суспільства до судової системи.
3. В деяких країнах принципи етики закріплені на законодавчому рівні. В інших країнах вони узагальнюються радами суддів, суддівськими асоціаціями або іншими професійними органами у кодексах, які не мають законодавчої сили.
4. Якщо судді бажають підтримувати свою незалежність, то вони повинні дотримуватися принципів етики, які захищатимуть суддівську незалежність від стороннього впливу, урядового та неурядового. Таке дотримання є корисним для підтримки довіри суспільства до судової системи.

Висновки “Правила етичної поведінки суддів, їх застосування та дотримання” (Перша експертна комісія Міжнародної Асоціації Суддів, 31.10.2004–04.11.2004)

5. Деякі принципи етики можуть не рекомендувати або навіть категорично забороняти вчинки, які фактично не суперечать закону. Такі принципи існують для того, щоб суддя був поза підозрою і надихають на дотримання найвищих стандартів.
6. Не слід плутати принципи етики та дисциплінарні правила поведінки суддів. Навпаки, потрібно визнати, що етичні принципи походять з професійного досвіду всіх суддів і закріплюються для того, щоб підвищити рівень правосуддя в цілому і сприяти розумінню роботи суду. Принципи етики також допомагають розвитку суддівської культури, яка сприяє суспільному порозумінню.
7. Писане правило етики має бути підготовлене та/або прийняте судовими органами. Тим не менш судді можуть взяти до уваги міжнародні норми суддівської етики та норми, прийняті в їхньому суспільстві.
8. Структура і зміст будь-яких принципів етики мають бути узгоджені в кожній країні з власними традиціями і досвідом. Кодекси етики або етичні настанови, прийняті в різних країнах, можуть слугувати моделлю для інших країн при впровадженні власних кодексів етики та етичних настанов.

Висновок КРЄС № 12 (2009) та Висновок КРЄП № 4 (2009) про відносини між суддями та прокурорами в демократичному суспільстві (relations between judges and prosecutors)

п.п. 39-42.

Суддями і прокурорами мають бути особи з високими моральними якостями, з належними професійними та організаційними здібностями. Через характер повноважень, на виконання яких судді і прокурори свідомо погодились, вони є постійно відкриті для публічної критики, і тому повинні самостійно запровадити для себе, без упередженості та відповідно до закону, обмеження стосовно права обговорювати справи, які вони ведуть. Будучи головними суб'єктами здійснення правосуддя, вони мають повсякчасно підтримувати честь і гідність своєї професії та в усіх ситуація поводитися гідно обійманої посади.

Судді і прокурори мають утримуватися від дій чи поведінки, що можуть підірвати довіру стосовно їхньої незалежності та неупередженості. Судді і прокурори мають розглядати направлені їм справи з належною увагою, у розумні строки, об'єктивно та неупереджено.

Судді і прокурори повинні прагнути до вивчення етичних стандартів, якими керуються обидві професії. Це покращить розуміння й повагу до їхніх завдань та їхню узгоджену співпрацю.

Висновок КРЄС № 11(2008)

«Щодо якості судових рішень» (on the quality of judicial decisions)

Суддям також необхідне навчання з питань етики та навичок спілкування, що допоможе їм взаємодіяти із сторонами процесу та із громадськістю і пресою (п. 18).

Професійність суддів є головною гарантією високої якості судових рішень. Це вимагає високого рівня юридичної підготовки суддів згідно з принципами, визначеними КРЄС у її Висновках № 4(2003) та № 9(2006), а також плекання культури незалежності, етики та деонтології відповідно до Висновків № 1(2001) та 3(2002) (п. 21).

Основні висновки та рекомендації

д) Професійність судді є головною гарантією якості рішень та важливою частиною внутрішнього середовища, що впливає на судові рішення. Професійність передбачає високий рівень юридичної підготовки суддів, а також розвиток культури суддівської незалежності, етики та деонтології. Вона вимагає від судді знання не лише юридичного матеріалу, а й неправових питань.

Висновок КРЄС № 24(2021) «Еволюція судових рад і їхня роль у незалежних і безсторонніх судових системах» (on the evolution of the Councils for the Judiciary and their role in independent and impartial judicial systems)

Проте самих лише детальних норм, викладених у конституціях і міжнародних стандартах, недостатньо для того, щоб ці принципи стали реальністю, а судова влада - незалежною, безсторонньою і такою, що діє відповідно до високих професійних стандартів. Щоб викладені на папері правила перетворилися на культуру поваги до незалежності суддів, судова влада, інші гілки влади, політики, засоби масової інформації та громадянське суспільство мусять працювати всі разом, докладаючи довгострокових зусиль для підвищення професіоналізму, прозорості й етики в судовій системі на благо суспільства (п. 3).

Судовій раді можуть бути довірені питання етики, а також розгляд скарг на суди з боку осіб, які користуються послугами судів (п. 8).

Судові ради мають розробити стандарти професійної та етичної поведінки своїх членів, які є суддями, і членів, які не є суддями. Члени рад повинні діяти у відповідності до цих стандартів і цінностей незалежності, безсторонності і добросовісності (п. 17)

Venice Commission. Report on Separate Opinions of Constitutional Courts. CDL-AD(2018)030 rev. 17 December 2018

Європейська комісія "За демократію через право" в Доповіді "Щодо окремих думок в конституційних судах»

«Ризики, пов'язані з окремими думками, можна уникнути, якщо використовувати окремі думки лише в крайньому випадку (*ultima ratio*) і готувати їх з урахуванням думки більшості. Використання окремих думок або зловживання окремими думками дійсно є питанням, яке не повинно керуватися особистими мотивами. Окрема думка не повинна бути зухвалою реакцією на те, що думку судді відхилила колегія. Її роль має полягати у сприянні розвитку права шляхом просування певних альтернативних правових поглядів (п. 20).

Важливо, щоб зневажлива окрема думка, яка порушує кодекс поведінки або етики (або інше), була опублікована незалежно від того, чи було розпочато процедуру проти судді, який висловив окрему думку, чи судді, який погодився з нею. Для якості рішень і для колегіальності в Суді важливо, щоб більшість мали можливість реагувати та відповідати на письмову окрему думку (п. 32).

Використані джерела:

1. Берназюк Ян. Поняття зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві та його вплив на довіру до судової гілки влади // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 5 (17) – жовтень 2021 – С. 23-39.
<https://maup.com.ua/assets/files/expert/17/2.pdf>
2. Берназюк Ян. Ефективний захист прав особи в адміністративному судочинстві як основа довіри до правосуддя: критерії, межі та особливості досягнення (Національна школа суддів України; Програма підготовки для підтримання кваліфікації суддів окружних адміністративних судів; 12 квітня 2023 року)
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist.pdf
3. Берназюк Ян. Незалежність судової гілки влади та історичні атрибути судочинства: між консервативністю та інноваційністю» (Національна школа суддів України, Підготовка та підвищення рівня кваліфікації помічників суддів; 17 травня 2023 року)
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/3_presentation_bernaziuk_independent_tribunal.pdf
4. Берназюк Ян. Інститут відводу судді в адміністративному судочинстві (16.10.2023)
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/judicial_disqualification_bernaziuk.pdf
5. Берназюк Ян. Процесуальні питання запобігання зловживання процесуальними правами у залі судового засідання (05.10.2023)
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/abuse_process_bernaziuk.pdf
6. Берназюк Ян. Конституційний принцип гласності судового процесу та особливість розгляду справ, які містять інформацію з обмеженим доступом (03.11.2023)
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/openness_of_a_trial_bernaziuk.pdf
7. Берназюк Ян. Окрема думка – право чи обов'язок судді (06.10.2023)
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/dissenting_opinion_bernaziuk.pdf
8. Берназюк Ян. Обмеження права на доступ до публічної інформації для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (03.11.2023)
[https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/authority_%20impartiality_of_%20justice_bernaziuk%20\(1\).pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/authority_%20impartiality_of_%20justice_bernaziuk%20(1).pdf)
9. Берназюк Ян. Добросовісність учасників судового процесу та запобігання зловживання процесуальними правами (31.01.24)
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/good_faith_abuse_process_bernaziuk.pdf
10. Берназюк Ян. Застосування Верховним Судом «м'якого права»: рекомендації КМРЕ та висновки КРЕС (06.11.2023)
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/soft_law_bernaziuk_.pdf

Верховний
Суд

Дякую за увагу!